

Elisa Stokka, Universitetslektor i sjelesorg, MF vitenskapelig høyskole
Gry Stålsett, førsteamanuensis i religionspsykologi,
MF vitenskapelig høyskole, spesialpsykolog, Modum Bad

Astrid Sandsmark, universitetslektor i praktisk teologi,
MF vitenskapelige høyskole
Lars Johan Danbolt, leder Forskningscenter for eksistensiell helse,
Sykehuset Innlandet HF og professor II MF vitenskapelig høyskole
elisa.stokka@mf.no

Abstract

What is special with pastoral care for youths? That question was given to deacons, youth workers, pastors and others involved in youth ministry in the church of Norway in an online survey (N=314). Their open written answers were qualitatively analyzed. Throughout, they answered that a large part of the pastoral care conversations were not planned, they just happened when the pastoral care worker was doing something else. Second the youth workers emphasized that it was important that they were committed to the youth work over time to let the young people experience that they are available and have time to talk. And third, the material told us that the leaders experienced that young people need adult leaders with the ability to build trust and relationship among youngsters and that they knew what was going on among the youngsters. The pastoral care providers showed reflected understanding of their role, and seemed to draw on both their experience and education, and they thought that they were capable to give support to the young person. This article discusses spontaneous pastoral care for youth in light of former research and the present SOFA project's interest in the interactions of pastoral care and community building. We hope this can be of influence on how we educate and give leadership training to the young people in the church.

Nøkkelord: sjelesorg, ungdom, ungdomsarbeid.

Innledning

Sjelesorgsamtaler med ungdom oppstår ofte spontant i det kirkelige ungdomsarbeidet. Samtalen kan oppstå mellom for eksempel en diakon og en ungdom på Ten Sing-øvelse, eller på kjøkkenet mens kateketen og konfirmanden lager mat sammen. I artikkelen «Sjelesorg for ungdom...» i dette temanummeret viser vi at 70 % av ungdomssjelesørgerne opplever dette ofte (Danbolt et al., 2022). Tor Johan Grevbo kaller det hverdagslig sjelesorg (2018, s. 32). Berit Okkenhaug (2002) peker på at

tilfeldige samtaler i det offentlige rom krever etisk bevissthet av sjelesørgeren når samtalen skjer med andre mennesker i nærheten. Men det er forsket lite på slike samtaler som skjer andre steder enn på kontoret. Samtidig vet kirkelige medarbeidere som driver konfirmant- og ungdomsarbeid hva den spontane sjelesorgen betyr for deres kjennskap til de unge de har kontakt med. Spontan sjelesorg handler ofte om å være tilstede og synliggjøre en tilgjengelighet. I denne artikkelen er fokuset på den spontane samtalen, og det særskilte med sjelesorg for ungdom.

Artikkelen er del av forskningsprosjektet Sjelesorg og fellesskapsbyggende arbeid for ungdom (SOFA) ved MF vitenskapelig høyskole, der forskere i samarbeid med studenter og aktive ungdomssjelesørgere fra fire ulike steder har bidratt. Målet med SOFA-prosjektet har vært å utforske sjelesørgeres erfaringer med å ha sjelesorg med ungdom, hvordan fellesskapsbyggende kirkelige ungdomsarbeid fungerer, og hvilke sammenhenger det er mellom ungdomssjelesorg og fellesskapsbyggende ungdomsarbeid. I forbindelse med forskningsprosjektet ble det sendt ut et elektronisk spørreskjema med over 20 spørsmål til kirkelige ansatte som arbeider med ungdom i Den norske kirke. Et av spørsmålene var: Hva er særskilt med sjelesorg med ungdom? Svarene på dette spørsmålet fra 314 kirkelige medarbeidere presenteres i artikkelen.

Tittelen på artikkelen «Sjelesorg i farta» kommer fra et av svarene i spørreskjemaet om det særskilte med sjelesorg med ungdom: «*At man må være åpen for "sjelesorg i farta"*». Sitatet beskriver at sjelesorg med ungdom skjer der og da, og at den voksne må være lydhør og oppmerksom for den samtalen som oppstår spontant.

I SOFA-prosjektet forstår vi sjelesorg som «*en samtale i en kirkelig kontekst om det som konfidenten opplever som viktig i livet sitt i den situasjonen hun eller han befinner seg*». Se mer om dette i vår artikkel «Sjelesorg med ungdom...» i dette temanummeret (Danbolt et al., 2022). Danbolts artikkel viser at 70 % av sjelesørgerne som var med i studien, ofte opplevde at sjelesorgsamtalene kom i stand spontant, og at det var et stort spekter av temaer som kom opp i samtalene. Det tyder på at ungdom gjerne snakker om det hun eller han opplevde som viktig i livet, i den situasjonen den unge befant seg. Dette handlet om temaer forbundet med relasjoner og identitet, tro og mening, traumer og skam, sex og rus, samt personlige og sosiale utfordringer. I denne artikkelen skal vi gå dypere inn i hvordan sjelesørgerne selv forsto sine erfaringer med ungdomssjelesorg.

Nyere forskning på fagfeltet sjelesorg og ungdom

Med bakgrunn i artikkelens fokus på hvordan sjelesørgere i nordisk sammenheng ser på det særskilte med sjelesorg med ungdom, har vi valgt å presentere litteratur fra en nordisk kontekst. Dette gjør vi fordi den nordiske konteksten med folkekirke, og dens organisering av kirkelig konfirmant- og ungdomsarbeid, ikke er helt sammenlignbar med for eksempel en amerikansk kontekst. Tre masteroppgaver er skrevet av diakoner i det diakonale samtaletilbudet 13-20 i Bærum. Diakonene har forsket på egen praksis. De har brukt empiriske undersøkelser for å utforske hva som bidrar til gode samtaler i deres samtaletilbud. Diakon Liv Hilde Briså (2014) skrev masteroppgave om: «Gjensidighet og myndiggjøring i ungdomsdiakonal praksis: hva innebærer gjensidighet og myndiggjøring i ungdomsdiakonale relasjoner?» Mariann Solberg

Lindtjørns (2015) oppgave har tittelen: «'Er jeg verdig nok?' En kritisk gjennomgang av tre norske sjelesorgfremstillinger i lys av ungdomsdiakonal samtalepraksis i dag.» Og Ida Therese Rygge Vesteraas (2019) sin oppgave heter «'...Du blir sett for den du er' - En kvalitativ studie av ungdoms opplevelse av anerkjennelse i samtaletilbudet 13-20.» Dessuten har Lindtjørn og Briså skrevet artikkelen «Medvandring med ungdom i sårbare livssituasjoner. En teoretisk og empirisk beskrivelse av det ungdomsdiakonale tilbudet 13-20» (2016). Deres forskning og engasjement for å lage et best mulig samtaletilbud for ungdom mellom 13-20 tydeliggjøres i masteroppgaver og artikkel.

En masteroppgave er skrevet som del av vårt forskningsprosjekt av teolog Ida Marie Weltzien (2019): «'Du må være der de er' – en kvalitativ undersøkelse av prester og diakoners erfaring av sjelesorg med ungdom.» Hun siterer en informant: «Altså disse samtalerne kan jo komme hvor som helst (s. 39).» Videre skriver hun: «samtalene beskrives som uformelle, både ved at det er mindre tydelige rammer rundt samtalen, ved samtalens uformelle karakter, og ved at de skjer på en naturlig måte når det passer ungdommen best (s. 39). Hun undres og spør om ikke denne fleksible og radikalt tilgjengelige sjelesorgen står i fare for å viske ut rammer og gode grenser (s. 57-58)? Samtidig spør hun om sjelesorgen kan bli grenseløs i forsøket på god tilrettelegging? Weltzien understreker videre dette som Maria Borgenvik (2019) fikk frem i «Det er en åndefred på en måte – sjelefred» at skumringssamlingene innbyr til åpenhet. I etterkant av slike samlinger kan sjelesorgsamtaler oppstå.

Geir Eikrems masteroppgave fra 2006 har samme interessefelt som denne artikkelen: «Den indirekte, spontane og planlagte sjelesorgen - et forsøk på å definere rollen som sjelesørger blant ungdom.» Eikrem avslutter masteroppgaven med å skrive: «jeg ser også nytten av empiriske undersøkelser rundt hvordan sjelesørgerrollen faktisk praktiseres av ulike ungdomsarbeidere. En slik undersøkelse vil også avklare om den spontane rollen praktiseres» (Eikrem, 2006). Eikrem etterspør slik forskning som SOFA-prosjektet nå bidrar med.

Hverdagslig sjelesorg

Som nevnt tidligere, omtaler Tor Johan Grevbo den tilfeldige samtalen som hverdagslig sjelesorg i boken «Sjelesorg i teori og praksis» (2018). Grevbo skriver: «det meste av sjelesorgen – også den som foregår overfor enkeltpersoner og i mindre grupper – foregår faktisk nokså spontant, vel og merke hvis man har en sjelesorgforståelse og et lyttende nærvær som gir plass for å inkludere et slikt perspektiv» (Grevbo, 2018, s. 32). Sitatet tydeliggjør det Grevbo kaller en utvidet sjelesorgforståelse, hvor det lyttende nærværet kan gjøre en forskjell for mennesker også utenfor det lukkede samtalerom: «Hverdags-sjelesorg innebærer å akte på det naturlige – ofte spontane – kontaktpunkter og samtalemuligheter som en egen variant av den menneskeorienterte sjelesorgen» (s. 32). Sjelesorg utøves av diakoner, prester og andre i en kirkelig kontekst hvor det oppstår spontane samtaler i mange ulike sammenhenger. Grevbo siterer en kollega:

Plutselig har jeg oppdaget en helt ny måte å være prest og sjelesørger på, med konsekvenser inn i det aller helligste. (s. 33)

Presten Grevbo siterer, reflekterer over de mange mulighetene som åpner seg gjennom de livsnære samtale med menighetens medlemmer utenfor prestekontoret. Samtalene oppleves meningsfulle og kan berøre dypt.

I nordisk sammenheng har Anne Austad og Christine Tind Johannesen-Henry (2020) nylig skrevet om det samme temaet med et annet perspektiv i artikkelen «Sjelesorg som flerfoldig og flerstemmig praksis.» I denne artikkelen siterer de en informant (prest) som beskriver en «samtalepraksis det ikke alltid er lett å definere og avgrense, den kan være flytende, spontan, og oppstå andre steder enn på prestens kontor» (s. 68). Presten hadde en opplevelse av manglende samsvar mellom utdanning og yrkesliv. Austad og Johannesen-Henrys forskning og vårt prosjekt utforsker disse umiddelbare samtale faglig. Gjennom prosjektet fremheves mulighetene mange kirkelige arbeidere beskriver, men peker også på de utfordringene som kan oppstå når samtale ikke har den beskyttende rammen som samtaler på et kontor kan ha.

Grevbo og Austad & Johannesen-Henry hevder at den samtalen som bare oppstår, ikke er særskilt for sjelesorg med ungdom fordi den også kan oppstå med voksne mennesker i menigheten. Berit Okkenhaug (2002) beskriver disse samtale på denne måten:

Menighetsarbeideren treffer mennesker på ulike steder og til ulike tider. Det er ikke uvanlig at en av menighetens arbeidere får høre ganske private detaljer om et menneskes liv ved tilfeldige møter. (s. 79)

Igen understrekes de tilfeldige møtene hvor mennesker kan erfare at en hverdagslig prat med en kirkelig medarbeider med et lyttende øre kan innby til betroelser. Okkenhaug (2002) peker på utfordringen slike tilfeldige samtaler kan gi sjelesørgeren, når mellomrommet mellom konfident og sjelesørger er endret. I og med at de vanlige rammene omkring sjelesorgsamtaler ikke er til stede, endres mellomrommet mellom sjelesørger og konfident. Sjelesørgerens ansvar for å ivareta konfidentens sårbarhet, og hensynet til taushetsplikten, utfordres. Dette kommer vi tilbake til i drøftingen.

Grenseløse og grensefulle rom

Kirkelig Ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep, nå kalt Vake, har siden 1996 bidratt til kirkens kunnskapsutvikling når det gjelder å skape trygge rom i kirkens barne- og ungdomsarbeid, og bidratt til lederopplæring om grenser og bevissthet om rolle og makt. Blant annet har de utarbeidet ressursheftet: «Kirkelig ansattes samtaler med barn og ungdom» (2016). De har også utgitt en bok til bruk i ungdomsarbeid og lederopplæring kalt «Grenser som skaper – hvordan møte utsatte og sårbare ungdommer i trosopplæringen» (2010). Jan Christian Nielsen, tidligere gateprest, har skrevet en artikkel i boken kalt «Mellom grenseløse og grensefulle rom.» Artikkelen handler om «hvilke utfordringer som preger ungdomsmiljøer angående markering av grenser for egen kropp og seksualitet (2010, s. 72). Nielsens grensefulle rom er der hvor voksne gir rammer og struktur til samvær og aktiviteter. Grenseløse rom er forstått som sosiale arenaer hvor agendaen ikke er satt, hvor de er initiativtakere, og det er opp

til ungdommene selv å bestemme hva de vil gjøre. Vi kunne ha brukt andre begreper enn grensefulle og grenseløse rom, som strukturerte samværsformer og ustrukturerte samværsformer. Nielsen mener begrepene kan være relevante *når det gjelder ungdom i kirkens* ungdomsarbeid. Her beveger de seg mellom de grenseløse og grensefulle rommene, mellom organiserte aktiviteter og samvær uten en styrt agenda. Det kan for eksempel være i vekslingen mellom fritid på leir og fastlagt program hvor ungdom får ansvar og har lederoppgaver. Vi mener Nielsens begreper grenseløse og grensefulle rom kan være relevante i diskusjonsdelen av artikkelen hvor vi ser nærmere på spontane samtaler som oppstår mens de gjør noe annet i det grenseløse rom.

Tidligere sjelesorgteori viser at den spontane sjelesorgen er omtalt, om enn i veldig lite omfang. For eksempel bruker Grevbo og Okkenhaug til sammen seks sider på tematikken i sine bøker. Vår forskning vil utforske hvordan kirkelige arbeidere erfarer og beskriver de spontane samtalen.

Med bakgrunn i det empiriske materialet er vår problemstilling: *Hva er særskilt med sjelesorg med ungdom?* Basert på materialets funn vil vi i drøftingen ta med spørsmålet: Hvordan utfordres vi som sjelesørgere og fagpersoner av den spontane sjelesorgen med ungdom?

Metode

I forskningsprosjektet SOFA ønsket vi å vite mer om hva som skjer av sjelesorg og fellesskapsbyggende arbeid for ungdom i Den norske kirke. I oversiktsartikkelen (Stålsett et al., 2022) beskrives det metodiske arbeidet i forskningsprosjektet nærmere.

Materialet i denne studien besto av 314 kirkelige medarbeidere som inkluderte prester (32 %), menighetspedagoger (26 %), diakoner (16 %), kateketer (16 %), ungdomsarbeidere (6 %) og andre kirkelige medarbeidere (4 %). De svarte på et online spørreskjema (questback) våren 2019. En stor del av spørsmålene var kvantitative (se Danbolt et al., 2022).

Vi stilte også følgende åpne spørsmål der deltakerne kunne svare med egne ord: «Hva er særskilt med sjelesorg for ungdom?» Dette ga et rikt materiale med skrevne besvarelser som vi har analysert med en tilpasset form for systematisk tekstkondensering for å få fram tekstnære temaer og overordnede kategorier (jf. Malterud, 2017). Analysene ble gjort gjennom flere trinn der vi først leste gjennom alle besvarelsene som et helhetlig dokument og noterte ned umiddelbare inntrykk. Deretter ble hvert enkelt svar, som kunne bestå av fra en til fire-fem linjer, analysert og beskrevet med ett eller noen få stikkord. Da dette var gjort i hele dokumentet, satt vi igjen med en lang liste med stikkord som fungerte som tekstnære kodebegreper som: sårbare ungdom, spontane samtaler, aldersrelaterte temaer, asymmetri, ansvar, tillit, trygghet, sosiale medier. Disse ble gjennomgått og sortert under følgende tre overordnede temaer med bakgrunn i kodingen og hva som gikk igjen flest ganger: 1) Spontan sjelesorg, 2) Tilstedeværende voksne, og 3) Ansvarlige voksne. Funnene ble drøftet på et seminar med masterstudentene og de aktive ungdomssjelesørgerne som var med som medforskere i prosjektet. De hadde refleksjoner som blant annet kommer fram senere i artikkelen.

Resultater

Det deltakerne i denne studien beskrev som «særskilt med sjelesorg for ungdom» handlet om 1) at samtalerne i stor grad oppsto spontant og krevde lydhørhet og fleksibilitet fra sjelesørgeren, 2) at den type tillit som kan oppstå over tid i et ungdomsarbeid eller på leir, der den voksne er tilstede og lyttende, i mange tilfeller var en viktig forutsetning, og 3) at det etiske ansvaret for samtalen ligger hos den voksne, som for eksempel det å ivareta taushetsplikt og avvergeplikt, samt det å ha bevissthet om egen innflytelse og makt. Dette siste ble understreket av mange som svært viktig da 'den andre' i samtalen er mindreårig. I det følgende utdypes disse temaområdene.

Spontan sjelesorg

Slik tittelen på artikkelen antyder, legges det stor vekt på betydningen av at man som sjelesørger for ungdom er til stede med et oppmerksomt nærvær, og er tilgjengelig for samtaler som kan oppstå spontant. En informant sa:

Man må være åpen for "sjelesorg i farta", dvs. forsøke å fange opp situasjoner og følelser hos ungdom en har kontakt med.

En annen skrev at disse samtalerne oppstår når den kirkelige medarbeideren holder på med noe annet:

Det handler om å være tilstede for dem i miljøet og bygge relasjoner – å være åpen for samtaler rundt leirbålet, i situasjoner der en løser oppdrag sammen. Det handler mye om å ha antennene ute og gripe øyeblikk som byr seg.

Deltakerne i studien fremhevet tilstedeværelse og lydhørhet for en ungdoms betroelse i det de gjør noe sammen. Materialet tydeliggjør også betydningen av at de voksne er stabilt tilstede over tid og kjenner ungdommene, gjerne fra ukentlige treff. Denne type kjennskap gjør at den voksne lettere kan fange opp hvordan den enkelte har det og dermed kan vise omsorg ved å etterspørre hvordan det går med dem.

Det som ble understreket flest ganger i materialet som særskilt med sjelesorg for ungdom, er at samtalen oppstår spontant. Da vi drøftet dette funnet på en forskersamling i SOFA, påpekte en av medforskerne at det kanskje kunne oppleves spontant for den voksne, men at det ikke nødvendigvis er slik for ungdommen som deler noe personlig mens de gjør noe annet. Den unge har kanskje tenkt på det lenge og griper muligheten når han eller hun er alene med den voksne, og de gjør noe sammen. Dermed opplevdes det kanskje ikke spontant fra den unges side, men planlagt og veloverveid når anledningen bød seg.

Samtalerne kan oppstå med to og to ungdommer eller i en gruppe slik følgende sitat viser:

Det jeg særlig finner spesielt med sjelesorg for ungdom, er hvor og når de finner sted. De kommer gjerne i uformelle arenaer, fritiden på leir, før middagen på Ten Sing når vi står på kjøkkenet. Enkelte ganger også mer i gruppe. Definisjonen av sjelesorg er til tider vanskeligere i møte med unge fordi de ikke nødvendigvis har behov for en-til-en-samtale på kontoret mitt, men mer behov for å spontant fortelle hvordan verden er her og nå.

Denne deltakeren påpekte at sjelesorgsbegrepet tøyes fordi rammene er annerledes og det ikke er en én-til-én-samtale. Ungdommene har behov for å fortelle eller betro seg til en voksen om hva som skjer, hvordan verden erfares for dem. Dessuten beskriver den kirkelige medarbeideren at samtalen finner sted på ulike steder og inkluderer leir som arena.

Tilstedeværende voksne som lytter og har tid

En diakon skrev:

Viktige begreper når det gjelder sjelesorg med ungdom er Tro, Tid, Tillit, Tilgjengelighet, Tålmodighet og Tilhørighet.

Disse ordene som alle starter med T er beskrivende for det mange av deltakerne i studien uttrykte som avgjørende for at spontan sjelesorg oppstår. Diakonen understreket fellesskapets betydning for at tillit skapes og tilgjengelighet erfares, slik at ungdommen erfarer oppmerksomhet og omsorg. Den kirkelige arbeiderens tilstedeværelse i Ten Sing og på leir gir mulighet for betroelser, gir rom for å dele det vonde og sårbare. En kateket skrev at slike samtaler «skjer oftere enn vi tror.»

En annen fra materialet beskrev hvordan en andakt på Ten Sing eller leir kan åpne opp for en samtale:

Den er ofte trigget av en situasjonsbestemt hendelse som gir åpning for samtale, ofte en personlig historie om lignende utfordringer som de relaterer til og gjør dem trygge på at det er greit å ta det opp.

Dette skjer oftest når de kommer bort fra hverdagspresset påpekte en annen:

Oftest på leir eller settinger hvor ungdommene får kommet litt bort fra hverdagspresset og situasjonene de står i, bærer preg av å være impulsiv, skjer ofte sammen med en venn av ungdommen, sjeldent alene.

Saken som tematiseres her er hvordan andakter eller undervisning kan sette ord på erfaringer ungdom går med og på den måten legitimere at dette er erfaringer man kan snakke med en trygg voksen om. Sitatet understreker det som flere av deltakerne i materialet skriver, nemlig at den fortrolige samtalen med en kirkelig medarbeider kan være sammen med en venn eller en venninne.

Ansvar til den voksne

Svarene fra spørreskjemaet inneholder mange gode refleksjoner over ulike dilemmaer den voksne står overfor. Sitatet som følger, fremhever betydningen av sjelesørgerisk skjønn for å ivareta tryggheten og rammen for sjelesorgen:

Det blir mitt pastorale skjønn å vurdere hvordan «tryggheten» i samtalen skal bevares og samtidig ikke legge begrensning på ungdommens behov for å kunne prate om det som er viktig for dem.

Sjelesorg i farta kan utfordre de gode rammene for trygghet og god ivaretagelse. Et spørsmål flere kom inn på gjaldt hvordan man kunne skjerme den som deler noe av sitt innerste og vanskelige når samtalen oppstår mens noe annet skjer, og med andre til stede.

I flere av svarene reflekteres det over utfordringene sjelesørgeren kjenner på knyttet til asymmetri, makt og hvor sårbare ungdom er når de betror seg. En skrev: *«Det er selvfølgelig ting man må være ekstra var med – ungdom er mer såre og påvirkningsbare.»* Sjelesørgerne vurderte hvordan det han eller hun sier vil bli forstått, og de var opptatt av å ha en varhet for egen makt og innflytelse. En annen utfordring som ble omtalt var ansvaret den voksne har i slike sammenhenger:

... bare at man må være ekstra oppmerksom på at de ikke er myndige og at foreldrene fortsatt har mye ansvar for dem. Og at forholdet er svært asymmetrisk på grunn av aldersforskjell.

I dette sitatet ble ansvaret og den etiske bevisstheten som kreves av den voksne lederen/ sjelesørgeren tydeliggjort av denne kirkelige medarbeideren.

Det er ikke bare etisk bevissthet og ansvar som trekkes frem i svarene, men også taushetsplikten, lover om avvergeplikt og meldeplikt. En sa det slik:

Jeg har opplevd ved flere anledninger at det blir veldig spesielt i forhold til taushetsplikt når man samtaler med ungdom som ikke er myndige, og har måttet lære mye om hva som er riktige “kanaler” dersom man er nødt til å ta noe videre, av hensyn til avvergeplikt. Dette har vi lært altfor lite om på studiet, og det oppleves som et ukjent landskap med mange vanskelige etiske dilemmaer, i forhold til konfidensens tillit osv. Det oppleves også som at man står ganske alene med en del slike beslutninger og skjønnsvurderinger, uten at det er noen å konferere med som er gjort tydelig kjent.

Vedkommende understreket det til tider tyngende ansvaret og opplevelsen av mangel på steder å gå for å reflektere over egen rolle, og dilemmaene han eller hun står overfor i rollen som betrodd samtalepartner.

Diskusjon

Spørsmålet vi har forsket på er: «Er det noe særskilt med sjelesorg med ungdom?» I analysen av materialet har særlig de spontane samtaler, tilstedeværelse og den faglige kompetansen blitt fremhevet som mulighet og utfordring for den kirkelige arbeideren

Sjelesorg i farta

Den kvantitative forskningen i vår artikkel «Sjelesorg med ungdom...» (Danbolt et al., 2022) viser at samtaler med unge oftest blir til spontant og at de i overveiende grad skjer på kirkelige ungdomsarenaer. Funnene i artikkelen bekrefter Grevbos (2018) teori og erfaring av at det meste av sjelesorgen skjer utenfor det lukkede rom.

Hva er det som gjør disse spontane samtaler annerledes enn avtalte samtaler? Nielsen (2010) peker på hvordan grenseløse rom og grensefulle rom virker inn på ungdommers opplevelse av frihet, makt og ansvar. Kan det være slik at tilfeldige samtaler i det grenseløse rom er relasjonelle på en annen måte enn den avtalte samtalen på et kontor? Samtalen og relasjonen kan oppleves annerledes fordi hensikten med samværet ikke er sjelesorgsamtale, men å gjøre noe sammen, ja, være sammen. Når den spontane samtalen oppstår, tar ungdommen initiativ og setter spillereglene for hva det skal snakkes om og hvordan. Da spør vi: Kan de spontane betroelsene være et uttrykk for de unges behov for å bli møtt “i øyehøyde”, mer som likepersoner og medmennesker? Selvsagt med vissheten om rollen til kateketen/diakonen/ungdomsarbeideren/presten, men uten den tydelige asymmetrien som kan være i en avtalt samtale. Kan det å møtes i øyehøyde bidra til myndiggjøring og gjensidighet, slik Briså (2014) skriver i sin masteroppgave? Gir det grenseløse rom den unge friheten til å komme og gå? De er ikke ‘lukket inne’ bak en dør sammen med en voksen person som skal lytte til det de har å komme med, noe som kan synes ‘litt kleint’ og skummelt for et ungt menneske. Rolleforventningene i en avtalt samtale på kontor kan være ukjente og utydelige for den unge, mens det grenseløse rom er åpent og har muligheten i seg til å drøfte et dilemma med en kirkelig arbeider hvor en utforsker ulike veivalg sammen.

Kan det hende at det for både unge og voksne er en så stor barriere å be om hjelp eller avtale en samtale, at de aldri hadde gjort det hvis de ikke hadde prøvd ut kirkens arbeidere med en spontan betroelse? Spontane samtaler kan kanskje være like alvorlige, men når samtalen skjer et annet sted enn på et kontor, har den oppsøkende personen muligheten til å gå eller avslutte hvis det de forteller ikke mottas slik de ønsker, eller de selv blir for overveldet.

Høsten 2021 var trosopplærere og kommende kateketer samlet til undervisning i sjelesorg på den erfaringsbaserte masteren i kirkelig undervisning ved MF. Der ble noen av dilemmaene i det grenseløse rommet (Nielsen, 2010) løftet frem for å høre deres erfaring med ungdom som deler fortrolig informasjon i et rom hvor det er en fare for at andre kan høre hva som sies. Noen av de kirkelige medarbeiderne hevdet at ungdommene vet hva de gjør, de vet i hvilken kontekst de foretrekker å dele noe sårbart og krevende. Det ble sagt at de er vant til å snakke om å ha det vanskelig med sine venner, og de har ikke samme behov som voksne for å beskytte det vanskelige. Dette kan sammenfalle med Borgenviks funn i bacheloroppgaven hvor hun forsket

på skumringssamlingene på Ten Sing hvor ungdommene fremhevet den ærlige samtale om det som er vanskelig og sårbart. Skumringssamlingene bidrar til det gode fellesskapet, konkluderte Borgenviks (2019). Muligheten for å være ærlig og sårbar i det kirkelige ungdomsarbeidet gjør at mange ungdommer kaller kirkens fellesskap for «annerledesfellesskapet» (se vår artikkel om fellesskapet i dette temanummeret, Sandsmark et al., 2022).

Men hva skjer når det som betros til den voksne kan være av en slik karakter at det krever oppfølging? Det vil vi komme tilbake til under drøftingen om kompetansen som etterspørres og kreves av den kirkelige arbeideren når det den unge forteller fordrer oppfølging.

Tilstedeværende voksne som lytter og har tid

McClure understreker at «sjelesorg er en konkret, kroppslig og lokal praksis» (2012, s. 276). Weltzien (2019) fanger opp McClures presisering av en kroppslig og tilstedeværende praksis i tittelen på sin masteroppgave «Du må være der de er». Hun kaller den tilgjengeligheten hennes informanter tilbyr for en radikal tilgjengelighet. Denne radikaliteten korresponderer godt med utsagnet om de fem T-er som vi har sitert, at «Tro, Tid, Tillit, Tilgjengelighet, Tålmodighet og Tilhørighet» er viktige begreper når det gjelder sjelesorg med ungdom.

Weltzien påpeker at den radikale tilgjengeligheten gir mange muligheter for den spontane sjelesorgen. Vi forstår den form for sjelesorgpraksis som oppstår som et lavterskeltilbud for ungdom i kirkelig ungdomsarbeid (se vår artikkel, Danbolt et al., 2022). Forskningen peker på at den spontane sjelesorgen for ungdom både er tilgjengelig og fordypende. Til tross for dette stiller Weltzien spørsmål ved det grenseløse i den radikale tilgjengeligheten, om det alltid er bra å være så tilgjengelig. Kan grenser og rammer, som kan være mangelvare i mange ungdommers liv, være et gode for både sjelesørger og ungdom? Kan kirkens arbeidere formidle rammer som er trygge og som ikke ramler sammen ved påtrykk eller større selvavsløring? Kan den tilstedeværende voksne som både er tilgjengelig og har rammer, være et gode for ungdommene?

Hvordan utfordres den kirkelige arbeideren som er til stede, er tilgjengelig, og har tid for de spontane samtaler som oppstår? Mange kirkelige medarbeidere kan kanskje kjenne at de får bruk for all den sjelesorgkompetanse de har utviklet gjennom utdanning, veiledning og erfaring i sine vurderinger omkring det som betros dem. For eksempel når de skal vurdere om det som nå betros dem er et «kortvarig nødrom» slik Austad og Johannesen-Henry beskriver slike betroelser, hvor den unge får mulighet til å dele det vanskelige, får trøst og omsorg (2020, s. 72). Hvis det som deles i betroelsen krever oppfølging, kan det gjøres en avtale om videre samtaler. Nødrommet kan da «utvikle seg til lengre og/eller dypere samtaler med fastere rammer i et trygt rom der begge parter vet at det er snakk om en profesjonell samtale hvor etikk og taushetsplikt gjelder» (s. 72). Dette samsvarer med våre funn, hvor betroelser som krever oppfølging med flere avtalte samtaler kan være fordypende (Danbolt et al., 2022).

Det grenseløse rommet med sin radikale tilgjengelighet kan by på etiske dilemmaer for sjelesørgeren. Okkenhaug (2002, s. 72) skriver at mellomrommet blir annerledes

når samtalen oppstår mens man gjør noe annet. Mellomrommet er ikke bare mellom de to som er i samtale når den finner sted i et kirkelig ungdomsarbeid eller på et tilfeldig møte på butikken. Mellomrommet kan være preget av den intime sfæren rundt et leirbål, på kjøkkenet når mat forberedes, når stoler ryddes, i gangen på vei ut fra et arrangement når de er på vei hjem og mange går forbi. Andre personer kan lytte til det som sies i samtalen. For å være tilgjengelig i slike åpne mellomrom utfordres det pastorale skjønnet vi skrev om. Hva gjør den kirkelige medarbeideren når rammen for nødrommet oppleves krevende (Austad & Johannesen-Henry, 2020)? Sjesørgerens radikale tilgjengelighet krever en god rolleforståelse og kjennskap til ungdomsmiljøet slik at sjesørgeren kan forstå hva som oppleves trygt, og hva som må beskyttes. Dilemmaet som trygge og tilstedeværende voksne får, vil være situasjonsbestemt og utfordre deres faglige refleksjon: Hva er det lurt og bra å gjøre i denne situasjonen? Hvordan ivareta den unge?

Tillitsskapende relasjonsbygging med stor faglig tyngde

Vi har i avsnittet over allerede startet med å drøfte den etiske bevisstheten og det pastorale skjønnet som kreves av den voksne som er til stede og tilgjengelig. Materialet vårt peker også på ansvaret mange av deltakerne i studien kjenner på fordi ungdommene er sårbare og påvirkningsbare. Den voksne vet at han eller hun har makt til å påvirke den unge og må veie sine ord. Det kreves en evne til å reflektere over hvordan sjesørgerens ulike responser på det ungdommen deler, kan forstås og mottas av den unge. Mange av svarene i spørreskjemaet viser også at de er seg bevisst at ungdommer under 17 år er under sine foreldres myndighet. Hvordan påvirker dette hva sjesørgeren kan gå inn i og bidra med?

En del av medforskerne i SOFA har sitt daglige virke i menigheter. De fortalte at i deres prosti er det stor bevissthet rundt kirkens ansvar for å skape trygge rammer for de unge som deltar i kirkens ungdomsarbeid og bidrar som ledere på leir. I prostiet gjør de bruk av materialet og lederopplegget i «Grenser som skaper» (2010). Prostiet brukte kunnskapen og øvelsene fra Kirkelig ressurscenter i lederopplæringen av ungdomslederne og fjorårskonfirmantene. Prostiet tar på alvor at unge ledere ikke skal være alene om ansvaret for det en ungdom betror dem, slik et av sitatene i materialet vårt smertelig beskriver: «Det oppleves også som at man står ganske alene med en del slike beslutninger og skjønnsvurderinger.»

Ledergruppene i prostiet tar ansvar for å utdanne unge ledere og fjorårets konfirmanter. De gjør dem oppmerksomme på ansvaret deres, hva de ikke skal gjøre og hva de kan gjøre hvis noen betror seg til dem om alvorlige hendelser. De må vite hvem av de voksne de da kan snakke med slik at betroelser ivaretas på en ansvarlig måte av de som er ledere. Det gjelder å lage gode rammer for at de unge lederne kan kjenne seg trygge i det de kan bidra med, samt vite at hvis noen betror seg, så skal de ikke sitte alene med ansvaret for å hjelpe. Det handler om å både være opptatt av lederopplæring, men også om stadig å engasjere ungdomslederne i samtalen om hva som bidrar til trygge rammer og gode forutsetninger for at taushetsplikten kan ivaretas. Med god lederopplæring kan kirkas arbeidere bidra til at avvergeplikt og meldeplikt kan følges opp av den som

har kompetanse på området og ikke ligge hos de yngste lederne (Ressurshfte, 2016 og Grenser som skaper, 2010).

Samtidig kan det som betros en kirkelig medarbeider være alarmerende. Situasjonen det fortelles om krever at den betrodde reagerer og handler. Den unge trenger at en voksen går inn og tar ansvar. Flere av svarene i vår studie viser at kirkelige medarbeidere er opptatt av å ta ansvar og bruke sitt profesjonelle skjønn og bidra der situasjoner oppstår. Når dette skjer, er det viktig med klare rammer for hvem som skal involveres og hvem som ikke skal involveres (Kirkelig ressurscenter, 2016). God rolleforståelse og kompetanse kan bidra til at ikke alle snakker om alt, men at de trygge voksne også i den spontane samtalen kan forvalte oppdraget som sjelesørgere på en ansvarlig måte, både overfor ungdommene, foreldrene og kirken. Kirkelig ressurscenter har bidratt til at kirken jobber med både lederstruktur og beredskap for uønskede hendelser, sikrer god veiledning og gode rammer for ivaretagelse etter krevende hendelser.

Studiens styrker og svakheter

En styrke ved denne studien er at materialet er rikt og representerer besvarelser fra aktive ungdomssjelesørgere med et mangfold av yrker i Den norske kirke. Materialet er også spesifikt ved at det knytter an til ett spørsmål som alle synes å ha forstått og svart adekvat på. Videre er analysene gjennomført i tråd med etablert kvalitativ metode. Det innebærer at det er god grunn til å anta at funnene også kan ha gyldighet for flere enn de som er med i studien, og dermed også bidra til en dypere forståelse av dette viktige arbeidet som gjøres i praksisfeltet. I studien har vi valgt å ikke analysere forskjeller i besvarelsene med tanke på variabler som kjønn, alder og yrke. Det har ikke vært fokus her. I den kvantitative artikkelen fra det samme materialet, der rammer og temaer er analysert, har vi tatt inn slike perspektiver. Det viste seg imidlertid å være relativt små forskjeller, og vi valgte derfor å ikke gjøre foreliggende artikkel mer komplisert enn nødvendig. Vi valgte heller å se på det kvalitative materialet fra den digitale spørreundersøkelsen som en felles tekst som representerte et mangfold av ungdomssjelesørgere i kirken. Dette kan naturligvis problematiseres, men vi mener det var et godt valg i tråd med artikkelens problemstilling.

Konklusjon

I denne artikkelen har vi utforsket hva som er særskilt med sjelesorg for ungdom. Og vi har vist hvordan sjelesørgere fremhever at sjelesorgsamtaler kan oppstå spontant når voksne er tilstede og tilgjengelige slik det og bekreftes i vår andre artikkel (Danbolts et al., 2022). Kirkelige medarbeidere gjør en forskjell i mange unges liv ved å være tilstede og tilgjengelige for ungdom og konfirmanter. Viktigheten av god rolleforståelse og etisk bevissthet som ungdomsarbeider i et kirkelig arbeid, understrekes i studien. Det handler om en rolleforståelse som vurderer om samtalen krever videre oppfølging, og som reflekterer over maktforhold, asymmetri, sårbarhet, avvergeplikt og meldeplikt. Beskrivelsen av hva som kreves av den voksne kirkelige medarbeideren mens han eller hun gjør noe annet, viser at vi som sjelesørgere og fagpersoner kan bli utfordret av den

spontane sjelsorgen med ungdom. En informant beskriver behovet for et sted å gå for å kunne drøfte ulike problemstillinger han eller hun møter.

Vi trenger mer kunnskap om hva som vektlegges av ungdommene selv i spontane sjelsorgrelasjoner den kirkelige medarbeideren er tilgjengelig for og tilbyr. Slik kunnskap kan få betydning for utdanningen av kommende kirkelige arbeidere og bli bevisstgjørende for dem som jobber i kirkens barne- og ungdomsarbeid. Dessuten er vi opptatt av en lederopplæring av kirkens ungdommer hvor de unge læres opp i en rolleforståelse som bidrar til trygghet, og til tydelig ansvarsfordeling om hvem som skal gjøre hva når vanskelige ting skjer.

Litteratur

- Austad, A. & Johannesen-Henry, C. T. (2020). Sjelsorg som flerstemmig og flerfoldig praksis. En porøs innsikling av sjelsorgen med et interkulturelt blikk. *Tidsskrift for praktisk teologi*, 37(1), 67-77.
- Borgenvik, M. (2019). *Det er en åndefred på en måte - sjelefred. Om sjelsorgerisk atmosfære og fellesskapets sjelsorgeriske funksjon* (Bacheloroppgave). MF vitenskapelige høyskole.
- Briså, L. H. (2014). *Gjensidighet og myndiggjøring i ungdomsdiakonal praksis: hva innebærer gjensidighet og myndiggjøring i ungdomsdiakonale relasjoner?* (Masteroppgave). MF vitenskapelig høyskole.
- Briså, L. H. & Lindtjorn, M. (2016). Medvandring med ungdom i sårbare livssituasjoner: En teoretisk og empirisk beskrivelse av det ungdomsdiakonale samtaletilbudet 13-20. *Tidsskrift for sjelsorg*, 36(1), 5-21.
- Danbolt, L. J. et al. (2022) Sjelsorg for ungdom. Hva snakkes det om og hva er rammene? *Tidsskrift for praktisk teologi*, 39 (1), (XYZ).
- Eikrem, G. (2006) *Den indirekte, spontane og planlagte sjelsorgen – et forsøk på å definere rollen som sjelsorger blant ungdom* (Masteroppgave). MF vitenskapelige høyskole.
- Grevbo, T. J. (2018). *Sjelsorg i teori og praksis, en lærebok og håndbok med mange perspektiver*. Oslo: Luther.
- Stiftelsen kirkelig ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep (2016). *Kirkens samtaler med barn og ungdom: om taushetsplikt og profesjonelt skjønn*. Oslo: Stiftelsen kirkelig ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep.
- Malterud, K. (2017). 4.utgve. *Kvalitative forsknings metoder for medisin og helsefag*. Oslo: Universitetsforlaget.
- McClure, B. J. (2012). Pastoral Care. I Miller-McLemore, B.J. (red.). *The Wiley-Blackwell companion to practical theology*. Malden, Mass.: Wiley-Blackwell. 269-278.
- Nielsen, J.C. (2010). Mellom grenseløse og grensefulle rom. I Torp, E. & Brækken, G. (red). *Grenser som skaper. Hvordan møte utsatte og sårbare ungdommer i Trosopplæringen*. Oslo: IKO-Forlaget. 72-84.
- Okkenhaug, B. (2002). *Når jeg ser ditt ansikt: Innføring i kristen sjelsorg*. Oslo: Verbum.
- Vesteraas, I. M. R. (2019). *...Du blir sett for den du er - En kvalitativ studie av ungdoms opplevelse av anerkjennelse i samtaletilbudet 13-20* (Masteroppgave). VID vitenskapelig høyskole.
- Weltzien, I. M. (2019). *Du må være der de er. En kvalitativ undersøkelse av prester og diakoners erfaring av sjelsorgsamtaler med ungdom* (Masteroppgave). MF vitenskapelig høyskole.